www.kurdistannet.org
25/06/2003 01:46

ڕۆڵ و کاریگەری ژن و پەروەردە
لە بنیاتنانی کلتووری دیموکراتی و کۆمەڵگەی سیڤیلدا

مەهاباد قەرەداغی

پێشەکی:

دیموکراسی ناوێ نیە لە دیاردەیەک بنرێت، بەڵکە ئاوەڵناوێکە و مەرجە ئەو دیاردەیەی کە هەلیدەگرێ خاوەنی کۆمەڵێ سیفەت بێت، یان ئەو کەسەی کە پێی دەوترێت کەسێکی دیموکرات، هەڵگری کۆمەڵێ ئاکار و موراڵی تایبەت بێت. واتە نۆرمێک هەبێ لەو ژینگە و کۆمەڵگەیەدا بۆ پەیڕەویکردن، کە لە سەر بناغەی پێوەرەکانی یەکسانی، دادپەروەری و مافی مرۆڤ دارێژرابێت. نۆرمێکی لەو جۆرە لە کلتوورێکدا دەبێتە زەمینەیەک بۆ دروستبوونی مرۆڤی ڕەوشتدیموکرات، مرۆڤێکی ئاکاردیموکراتیش لە بەرهەمهێنانەوەی نۆرم و نرخاندنی دیموکراتیدا ڕۆڵ دەبینێتەوە. کەواتە سوڕی ژیانی کلتووری دیموکراتی بەو شێوەیەیە کە، مرۆڤێکی ڕەوشتدیموکرات لە بەرهەمهێنانەوەی نۆرمەکانی دیموکراتیدا بەشداری کارای دەبێت و نۆرمەکانیش دووبارە پەیڕەوی دەکرێنەوە و خۆیان بەرهەم دەهێننەوە، هەردووکیان بە بەردەوامی یەک یەکتری بەرهەم دەهێنێتەوە. هەروەک چۆن زەبروزەنگ، جەنگ و زەبروزەنگ بەرهەمدەهێنێتەوە، بێدادی و نادادپەروەری تاوانی لێ دەبێتەوە، ئەمانەش دەبنە هۆی دروستکردنی کۆمەڵێ نۆرمی نائاسایی و یاسای جەنگەڵ لە کۆمەڵگەدا، بە هەمان شێوەش دادپەروەری و یەکسانی و مافپەروەریش خۆیان بەرهەم دەهێننەوە و دیاردەی جوان و مرۆڤانەیان لێ دەبێتەوە. ، لە دۆخی دووەمدا، واتە لە دۆخی بەرهەمهێنانی نۆرمی دیموکراتی و مرۆڤی ڕەوشت دیموکراتدا، کلتوورێکی دیموکراتی دەچەسپێ و دەبێتە بناغەیەکی دڵنیا بۆ کۆمەڵگەی سیڤیل. کەواتە بناغەیەکی جێگیر و دڵنیا بۆ دروستکردنی کەسایەتیەکی ئاکاردیموکرات، سیستەمی پەروەردەیە، پەروەردە بە مانا فراوانەکەی کە وەک هاوسەنگییەک لە ماڵ و لە قوتابخانە و لە ناو دامودەزگا کۆمەڵایەتیەکان و، لە ناو سیستەمی دەسەلاتی سیاسیدا پەیڕەوی بکرێت. مرۆڤێ خۆی خاوەنی ڕەوشتی دیموکراتی نەبێت ناتوانێ پەیڕەوی ڕێساکانی دیموکراتی بکات، زۆر سەختە مرۆڤێ هەموو تەمەنی خۆی لە سایەی نۆرم و نرخاندن و پەروەردەی نادیموکراتیدا بەسەربردبێت و، لە پڕ بتوانێ ڕێساکانی دیموکراتی قبوڵ بکات و پەیڕەوی بکات، مەبەستم ئەوەیە مرۆڤێکی گەورەساڵ کە قۆناغەکانی تەمەنی لە ناو کلتووری زەبروزەنگ و دانبەیەکتردا نەنان و زەبروزەنگدا بە سەر بردبێت و ئەم کلتوورەش ڕەنگدانەوەی هەبووبێ لە ڕەوشت و کەسایەتی ئەمدا، لە پڕ ببێت بە کەسێکی دیموکرات و لە سیستەمی دەسەلاتی سیاسیدا پرۆسەکە وەک پێویست بەڕێوەببات. بۆیە پەروەردەکردنی مرۆڤ و چەسپاندنی ڕەوشتی دیموکراتی لە تاکێکی کۆمەڵگەدا پێویستە لە قۆناغەکانی هەوەڵی تەمەنییەوە دەست پێ بکات و وەک پرۆسەیەکی ئاسایی بەڕێوە بچێت، لە خێزان و لە باخچەی ساوایان و لە قوتابخانە سەرەتاییەکاندا پلانی زانستی بۆ بنیاتنانی کەسایەتی سیفەتدیموکرات لە تاکەکانی کۆمەڵگە، دابنرێت. واتە بەردەوام پەروەردەبکرێن. لە پرۆسەکانی پەروەردەکردنیشدا ژن دەتوانێ چ لە خێزان و چ لە قوتابخانەکان و لە ناو کۆمەڵگەدا بە گشتی ڕۆڵی کاریگەر ببینێ و، بۆ گێڕانی ئەو ڕۆڵەش پێویستە ئاستەنگییەکان لەبەردەمیدا هەڵبگیرێن و خاوەنی توانا و باوەڕی پتەو بێت.

ڕۆڵی پەروەردە لە دروستکردنی کەسایەتی مرۆڤدا:

سێ دامەزراو بەشداری لە دروستبوونی کەسایەتی مرۆڤدا دەکەن، بە هاوبەشی و بە جیاجیا و لە قۆناغی جیاجیای ژیانی مرۆڤداو، لە سەر ئاستی جیاوازدا کاریگەری و ڕۆڵی خۆیان لە پەروەردەکردن و، لە ئاکامیشدا لە کەسایەتی مرۆڤدا دادەنێن. بە زنجیرەیی دامەزراوەکان دەبن بە

یەکەم: دامەزراوی خێزان،

قۆناغی بەخێوکردن و پەروەردەکردن: لە تەمەنی منداڵدا دەبێتە ئەرکی سەرەکی دامەزراوی خێزان، ساوایەتی ئەو قۆناغەیە کە دایک بە پلەی یەکەم و باوک بە پلەی دووەم بەخێوی دەکات و پەروەردەی دەکات. بە خێوکردن و

پەروەردەکردن دوو ئەرکی جیاوازی دایک و باوکن، بەخێوکردن گەشەدانە بە باری فیزیکی ئەو ساوایە لە ئەنجامی دابینکردنی پێداویستییە فیزیکییە سەرەتاییەکانی وەکو: خواردن، خواردنەوە و جلوبەرگ، پەروەردەکردنیش گەشەدانە بە ئاوەز و خەیاڵ و دەروونی منداڵ، لە ئەنجامی دابینکردنی پێداویستییە دەروونییەکان، کە بە هۆی سۆز و خۆشەویستی، دروستکردنی کەشی دڵنیا بۆی و، ئاراستەکردنی بۆ ڕێبازی ژیان، دابین دەبێت.

دووەم: دامەزراوی خوێندگە،

قۆناغی پەروەردە و فێرکردن : لە دووەم دامەزراودا هەردوو ئەرک و ئامانجی پەروەردە و فێرکردن هاوتەریب بەڕێوە دەچن، واتە لە خوێندنگەدا، دوو ئامانج دیاری کراوە، مرۆڤ پەروەردەبکرێت کە دەبێ هاوئاهەنگ و هاوتەریب بێت لەگەڵ پەروەردەی خێزان و ڕۆڵی خێزاندا، هەروەها فێر بکرێت و تەیار بکرێت بە زانیارییێدان و دۆزینەوەی توانا ئاوەزییەکانی منداڵ. مامۆستا لەم قۆناغەدا خاوەنی کاریگەرییە. ئەم قۆناغە بۆ منداڵ سەرەتای بەکۆمەڵایەتی بوونێتی و ئەم پرۆسەیەش بە درێژایی قۆناغی قوتابخانە بەردەوام دەبێت.

سێیەم:دامەزراوی کۆمەڵگە.

قۆناغی دروستبوونی ناسنامە: لە سێیەم قۆناغدا، خێزان ئەرکی لاوەکی و تاک خۆی و بە هاوئاهەنگی لەگەڵ کۆمەڵگەدا و بە هۆێ پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانەوە، ڕۆڵی سەرەکی دەبینن لە گەشەدان بە ناسنامەی هەر تاکێک. دامەزراوەکانی ناو کۆمەڵگە و، بە تایبەتیش دام و دەزگاکانی دەوڵەت لە گەشەدان بە کەسایەتی مرۆڤ و چەسپاندنی ناسنامەیدا ڕۆڵ دەبینن. بە واتایەکی تر دەسەڵاتی سیاسی دەوڵەت و، دەسەڵاتی کلتووری لە کۆمەڵگەدا و، ئەو نۆرم و پێوەرانەی کە دەوڵەت کاریان پێدەکات و دەیانکات بە یاسا، هەروەها ئەو نۆرمانەی کە لە کلتووردا ڕۆڵی یاسای نەنووسراو یان ڕێسا دەبینن هاوئاهەنگی دەکەن لە شێوەگرتی کەسایەتی مرۆڤدا.

ڕۆڵی ژن لەم پەیوەندیەدا: دایک یەکەمین پەروەردەکاری مرۆیە، کاری پەروەردەش وەک ژان ژاک ڕۆسۆ دەڵێ ئەرکێکی خەتەرە، لێرەدا مەبەست لە خەتەر هەستیاری و ترسناکی ئەو قۆناغەیە کە منداڵ لە دۆخی بەردەوام وەرگرتنی نۆرمەکانە لە پەروەردەکارەکانەوە. دایک پێدەرێکی سەرەکی نۆرمە بە منداڵ. ئەو نۆرمانەی کە خۆی هەیەتی و ئەو ڕێبازی ژیانەی کە باوەڕی پێیەتی لە ڕێگەی پەروەردەوە ڕۆژانە دەیبەخشێت بە نەوەکان. ژنێکی خاوەن توانا و کەسایەتییەکی باوەڕبەخۆ و هۆشیار، کەسایەتییەکی بە هەمان شێوە دەبەخشێتە قوتابخانە و کۆمەڵگە، بە پێچەوانەشەوە، ژنێکی بێبار و بێئەرک، ژنێکی ناهوشیار و کەمتوانا کەسایەتییەکی بە هەمان شێوە دەبەخشێتە دەرەوەی خێزان.

نزیکەی وەکو نۆرمێکی لێ هاتووە کە کاری مامۆستایەتی و پەروەردە لە قوتابخانەشدا بە ژن سپێردرا بێت، بۆیە دەبینین لە زۆربەی وڵاتانی دنیادا زۆرتر ژنان مامۆستان، کەواتە لە قوتابخانەشدا بەشێکی بەرچاوی ئەرکی پەروەردەکردن و فێرکردن دەکەوێتە ئەستۆی ژن. مامۆستایەکی بە پرنسیپ و هۆشیار ئەرکی کۆمەڵگە سووک دەکاتەوە لەوەی قوتابییەکی بە پرنسیپ بۆ کۆمەڵگە بەرهەم بهێنێ و، تاکی خاوەن ناسنامە ببەخشێتە کۆمەڵگە، پێچەوانەکەشی ڕاستە.

کەواتە پەروەردەکار دەبێ خۆی خاوەنی ئاکار و موراڵی ژیاندۆستانە، مرۆڤدۆستانە، دادپەروەرانە و یەکسانیخوازانە بێت، تا بەرهەمێکی هاوشێوە بداتە دەرەوە. کەواتە ئەگەر نیاز لە گۆڕانکاری لە کۆمەڵگەدا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ئەوە بێت کە بەرەو کلتوورێکی دیموکراسی هەنگاو بنرێت و کۆمەڵگەی سیڤیل پێک بێت، پێویستە وەک هەنگاوی بناغەیی و گومانهەڵنەگر، وەک سەرەکیترین زەمینە بۆ کلتووری دیموکراسی، بیر لە پەروەردە و پەروەردەکار بکرێتەوە. ئەم مەبەستەش مەحاڵە بێتە دی، ئەگەر بیر لە بڵندبوونەوەی پایەی ژن و بیناکردنەوەی کەسایەتی ژن نەکرێتەوە. تا نەوەیەک ژنی خاوەن توانا و کەسایەتی، ژنی چالاک و هوشیار پەیدا نەبێت، مەحاڵە نەوەیەک کوڕ و کچی ئاکاردیموکرات پێک بێت و کۆمەڵگەی سیڤیل دروست ببێ، دروستبوونی کلتوورێکی دیموکراسی بێ ئازادبوونی ژن، بێ بەشداری کارای ژن، بێ پەروەردەیەکی زانستی و فرەمیتۆد، بێ جیاکردنەوەی یاسا و ڕێسا، دەکرێ بڵێین مەحاڵە.

ڕیالیتەی ژن لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و لە کوردستاندا!

ژن لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بە گشتی بێبەرییە لە ماف، بەڵام ئەرک دەکێشێ، ئەرکی ژن لە ناو خێزاندا ئەرکێکی نەریتی دایک و خوشک و هاوسەرە، کە بریتی بووە لە خزمەتکردنی ئەوانیتر. هەروەها بەشێکی ژن لە بازاڕی کاریشدا وەک فەرمانبەر و، مامۆستا و پزیشک و ئەندازیار و هتد ئەرکی کێشاوە. بەرامبەر بەو ئەرکانەی نە لە خێزان و نە لە کۆمەڵگەدا مافێکی هاوسانی پێ ڕەوە نەبینراوە. کەسایەتی ژن لە ڕۆژهەڵاتدا، کز و زەلیل، بێباوەڕ بە خۆ، بێبەرپرسیاریێتی و پاسیڤ بووە، لەگەڵ ئەوەشدا ئەرکی پەروەردەکردنی پێ سپێردراوە و، بێگومان لە دایکێکی بێماف، بێ ئەرک، بێ بەرپرسیارێتی و بێناسنامە، ناکرێ بەرهەمێکی پێچەوانە بێتە ناو کۆمەڵگە. بەڵکە نەوەکانیش بە هەمان شێوە خاوەنی کەسایەتییەکی کارا و باوەڕبەخۆ، بە ئەرک و بەرپرسیار نابن. کەسایەتی دایک بڕیاردەرە لەوەی نەوەکانی بە کوڕ و کچەوە خاوەنی چۆن کەسایەتییەک دەبن لە دوارۆژدا.

ئەگەر باسی ژنی کوردیش بە تایبەتی بکەین، کەمایەسی ئەوەشی دەبێتە سەربار کە وەک ئەندامی نەتەوەیەکی ژێردەست بێبەرییە لە هەردوو جۆری ناسنامە کە من لێرەدا یەکەمیان ناودەنێم **میکرۆناسنامە** و، دووەمیان ناودەنێم **ماکرۆناسنامە**.

میکرۆناسنامە لە سەر ئاستی تاکدایە، ناسنامەیەک وەکو تاکێکی ژن کە تایبەتمەندێتی هەیە و جیایە لەویتر (پیاو)، جیاواز بە مانا پۆزەتیڤەکەی، کە هەموو تاکێک دەبێ خاوەنی ناسنامەیەکی بەرجەستە بێت، ماکرۆناسنامە لە سەر ئاستی نێونەتەوەییدایە، ناسنامەیەک وەکو کورد کە خاوەنی خەسڵەتی تایبەتی سیاسی و کلتووری خۆی بێت و بەو خەسڵەتانەوە بناسرێت و بناسێنرێت.

ژنی کورد، دایکێکی دڵسۆز، هاوسەرێکی بەوەفا، خوشکێکی خزمەتگوزار بووە، بەڵام هاوکات دایکێکی زەلیل، هاوسەرێکی وابەستە و خوشکێکی پابەند بووە، کە ئەمانە سیفەتەکانی کەسی بێناسنامەن. دەسەڵات لە خێزانی کورددا هەرەمییە و، لە هەرەمی خێزانیشدا ئەگەر چی دایک ڕۆڵی پەروەردە دەبینێ و ئەرکی سەرەکی خێزان وەئەستۆ دەگرێ و دەبێ هاوشانی باوک بێت، بەڵام بە پێچەوانەوە لە هەرەمی دامەزراوی خێزاندا، دایک و کچەکانی دەخرێنە پایین و، باوک لە لووتکەی هەرەمەکەدا سەقامدەگرێ و، کوڕەکانیشی لە پلەیەکی خوارتر لە باوک، لە پاینیشدا کچەکان لە پلەیەکی خوارەوەتری دایک، واتە خوارترین پلەی هەرەمی دەسەڵات، کە لەم پەیوەندییەدا دەبێتە سەرەووترین پلەی بێدەسەڵاتی.

ئێستا و لەم قۆناغەدا باس لە دیموکراتیزەکردنی کۆمەڵگە و، دیموکراتیزەکردنی سیستەمی دەسەڵات دەکرێت لە کوردستاندا، بە تایبەتی لە دوای ڕوخاندنی ڕژێمی بەعس، ڕژێمی بەعس و، کلتووری خێڵ کە بەعس برەوی پێدابوو، پێکەوە و لە مەودایەکی دوور و درێژدا کاریگەریی زۆر نیگەتیڤیان کردۆتە سەر کۆمەڵگەی کورد، بەڵام هێشتاش دەتوانین باوەڕ بەوە بێنێن کە دەکرێ گۆڕانکاری بنەڕەتی لە بیرو باوەڕی خەڵکی کورد و، لە ناو کلتووری کوردیدا پێک بهێنین. بە مەرجێ ئەگەر هەنگاوەکان بەرنامەبۆداڕێژراو بن و میکانیزمەکانی کارکردن بۆ ئەو پرۆسەیە بە شێوەیەکی زانستی و بۆ مەبەستی گۆڕانکاری ڕیشەیی بن و ماوە بدەین و پەلەنەکەین لە بینینی ئەنجامەکان. چونکە پرۆسەیەکە بە تایبەتی لە کۆمەڵگەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا کە بنەمایەکی تا سەرئێسقان باوکسالارانە و تۆتالیتاری هەبووە و سیستەمی سیاسەت و ئایین تێکەڵ بە یەکتری بوون.

ئەگەر لەم قۆناغەدا بایەخێکی سەرەکی بە گۆڕینی سەرتاپاگیری سیستەمی پەروەردە نەدرێت و، ئەگەر کادیری پەروەردەیی (پەروەردەکار) ی ڕەوشتدیموکرات بۆ ئەم پرۆسەیە ڕانەهێندرێن، دیموکراتیزەکردن دەبێتە کارێکی سەختی بە ئاکامنەگەیشتوو. ژنان دەکرێ کادیری پەروەردەیی زۆر سەرکەوتوو بن بە هۆی سروشتی خۆیان کە بەرهەمهێنەری نەوەکانن و، سروشتی کاری پەروەردەیی، کە لە کەسایەتی ژن نزیکترە وەک لە پیاو. تەیار کردنی ژنانی کوردستان بە زانست و زانیاری، بە بایەخپێدان و پلەپێدان، پرۆسەی دیموکراتیزەکردنی کۆمەڵگە خێراتر دەکاتەوە.

میکانیزمەکانی دیموکراتیزەکردن:

ئەگەر کۆک بین لەسەر ئەوەی دیموکراتی ڕەوشتە، ڕەوشتیش خۆی دیاردەیەکی ئەبستراکتە، بەدەرە لە پێنج هەستەکەی مرۆڤ و ناکرێ ببەخشرێ و وەربگیردرێ، دەگەینە ئەو باوەڕەی کە دیموکراتی پەروەردەبوون و گۆشبوون و فێربوونە،

واته لە باوەشی دایکەوە دەستپێدەکات و لەگەڵ شیری دایکدا دەدرێ بە منداڵ و پرۆسەکە لەوێوە دەست پێدەکات و تا دۆقۆناغی ژیان بەردەوام دەبێت. بە واتایەکی تر، پەروەردەکردنی دیموکراتیانە نە لە باخچەی ساوایانەوە دەست پێدەکات و نە لە زانکۆکاندا کۆتایی پێ دێت، بەڵکو لە باوەشی دایکەوە دەست پێدەکات و بە کۆتایی ژیان کۆتایی دێت. لەم پرۆسەیەدا دایک بنەڕەتە. کە ژن بنەڕەت بێت بۆ ئەم پرۆسەیە، مەحاڵە بە پشتگوێخستنی ڕۆڵ و کاریگەریتی ئەو ئەم پرۆسەیە بتوانێ بکەوێتە ڕێ، بەڵکە تەنها دەبێتە خەونێکی بەدینەهاتوو. دەستەکانی دایک یەکەمین پاڵپێوەنەری ڕەوڕەوەی پرۆسەی دیموکراتی دەبێت، بۆیە دەبێت پایەی ژن لە کۆمەڵگە و خێزان و لە دامودەزگا کلتووری و کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسییەکاندا بڵند بێ و، لای کەم هاوسانی پلە و پایەی پیاو بێت.

بۆ ئەم مەبەستەش، واتە بۆ بڵندکردنەوەی پایەی ژن لە کۆمەڵگەدا دەکرێ میکانیزمی جۆربەجۆر بەکاربهێنرێت. بۆ نموونە:

- ڕادەی خوێندەواری ژنان و پیاوان بڵند بکرێتەوە و، لە ماوەیەکی دیاریکراودا و بە بەرنامەیەکی بۆداڕێژراو بگەیەندرێتە ڕێژەی ١٠٠%. ئەمەش دەکرێ لە سیستەمی پەروەردەدا بە یاسای سەپاندنی خوێندنی بەزۆر و بە خۆرایی بچەسپێندرێت.
- ڕادەی هوشیاری ژنان و پیاوان بڵندبکرێتەوە، ئەمەش دەکرێ بە فەراهامکردنی دەیان جۆری کۆرسی تایبەتی کە دامەزراوە کلتووری و کۆمەڵایەتی و یاسایی و ئابووری و سیاسییەکان پێی هەڵسن، بکرێت. واتە تەنها خوێندەواری بەس نییە بۆ ئەوەی مرۆ لە ماف و لە ئەرکەکانی خۆی بگات، بەڵکە ڕێنوماییکردن و زەمینەخۆشکردن بۆ پیادەبوونی ئەو ئەرک و مافانەی کە هەیانە لە سەر ئاستی تاک و خێزان و دامەزراوەکانی کۆمەڵگە و دەوڵەت.
- سڕینەوەی هەموو جۆرە ئاسەوارێکی کلتووری خێڵەکێتی و عەشیرەت و تایفەگەری، بۆ ئەم مەبەستەش بەگەڕخستنی هەموو کەناڵەکانی پەیوەندی کردن و ڕاگەیاندن. واتە ڕێک بە پێچەوانەی ئێستاوە، کە زۆرێک لە کەناڵەکانی ڕاگەیاندن خەریکی پیاهەڵدان و زەقکردنەوە و تۆخکردنەوە و برەوپێدانەی خێڵ و سەرەک خێڵ و کلتووری خێڵن، ڕۆڵێکی پێچەوانەی ئێستا بگێڕن و لە مەترسییەکانی ئەو کلتووری خێڵە بدوێن کە ئاستەنگی بەردەم هەموو هەنگاوێکی پێشکەوتنخوازانەیە و کۆمەڵگە لە گەشەسەندن دەسەوتێنێت.
- ئەو حیزبە سیاسییانەی کە برەو بە ڕەوشتی نادیموکراتیانەی تایفەگەریتی دەدەن و ڕۆحی تۆڵەسەندنەوە و زەبروزەنگ لە ناو کلتووری کوردیدا دەچێنن و بوونەتەهۆی بەرهەمهێنانی کلتوورێکی زەبروزەنگئامێز و، بایەخ بە ژن، بە منداڵ، بە پەروەردە، بە دامودەزگای کۆمەڵایەتی و بە دامودەزگای یاسایی نادەن و، هەموو ئەو دەزگایانەیان پەیوەند و پەیوەست کردووە بە خۆیانەوە، پێویستە یان بەرنامەی خۆیان ڕێک بە پێچەوانەی بەرنامە و پەیڕەوەکانی ئێستایان بگۆڕن، کە دەبێت ١٨٠ پلە پێچەوانەی پەیڕەوەکانی ئێستایان بێت، یان پێویستە هەڵبوەشێنەوە و، ڕێکخراوی سیاسی مۆدێرن و دیموکرات لە دایک ببن.
- سیستەمی پەروەردە لە کوردستاندا، دەبێ لە ئەمرۆدا کە سەرەتای گۆڕانکاری ڕیشەییە، ببێتە سیستەمێکی ئازاد و وەک دامەزراوێکی زانستی سەربەخۆ و بێلایەن کاری پەروەردە و فێرکردن ڕاپەڕێنێ. بۆ ئەم مەبەستەش پلانی فێرکردن پێویستە ١٠٠% بگۆڕدرێ، چونکە ئەمەی ئێستا پەیڕەوی دەکرێت و بە دار و بە تەڵقین زانست و پەروەردەی چەواشە دەبەخشێ، تەنها کۆیلە پەروەردە دەکات و کۆمەڵگەیەکی کۆیلە پێشکەش بە کۆمەڵگەی دنیا دەکات. میتودەکانی پەروەردەکردن و فێرکردن جۆراوجۆر بکرێت و، لە ئەزموونی پەروەردەکارانی جیهان و زانا و پسپۆڕانی دنیا سوود وەربگیردرێت.
- بەرنامەیەک بۆ ڕێکخستنی خێزان لە ڕووی چەندایەتی و چۆنایەتی ژیان و گوزەران دابنرێت. لە پشت هەر یەکێک لە تاکەکانی خێزانەوە پێویستە یاسایەک هەبێ بیپارێزێ، کچان و کوڕان، دایک و باوک لە خێزاندا

پێویسته وەک یەک بەهرەمەند بن بە مافەکان و، وەک یەک سوود لە توانا و بەهرەکانیان وەربگیرێت و ئەرک بکێشن لە کۆمەڵگەدا. بۆ ئەوەی سیستەمێکی سیاسی دیموکرات بنیاد بنێی، پێویستە کۆمەڵگە و کلتوورێکی دیموکراتت هەبێ، بۆ ئەوەی ئەوەشت هەبێ، پێویستە دامەزراوی خێزان دیموکرات بێت و، تاکی ڕەوشتدیموکرات بێنێتە بەرهەم. ئەمانە زنجیرەیەکن، بە ونبوونی هەر هەڵقەیەکیان، پرۆسەکە کەمایەتی تێدەکەوێ و، بە ئاکامێک ناگات.

- خەروارێک میکانیزمی تریش هەن، کە من لێرەدا مشتێکم لێیان باس کرد، هەموو ئەوانە پێکەوە دەتوانن تاکی دیموکرات، خێزانی دیموکرات، دامەزراوی دیموکراتی و سیستەمێکی سیاسی دیموکراتی پێکبهێنن.

ئەنجام:

- دیموکراتیزەکردن پرۆسەیەک نییە لە سەرەوە بۆ خوارەوە ئەنجام بدرێت. واتە ناکرێ سەرەتا دەوڵەت و سیستەمی سیاسی و حکومەت دیموکراتیزە بکرێن و ئینجا ئەوانی تر. بەڵکەپێویستە هاوکات دوو میتۆد کارابکرێنەوە بۆ دیموکراتیزەکردنێکی ڕاستەقینە و سەرتاسەری کلتووریی. میتوودیکۆن، واتە دیموکراتیزەکردن لە سەرەوە بۆ خوارەوە، ناتوانێ ئەرزشێکی ئەوتۆی هەبێ و زیاتر دیموکراسییەکی شەکڵی و چاوخەڵەتێن بەرهەم دەهێنێ. ئەو دوو مێتوودە زانستییەی پێویستن لەم قۆناغەدا، ئەمانەن:

میتودی یەکەم: میتوودی لە خوارەوە بۆ سەرەوە، واتە لە باوەشی دایکە و لەگەڵ شیری دایکدا پرۆسەکە دەستپێبکات و، لە باخچەی ساوایان و قوتابخانەکان و زانکۆکاندا بەردەوام بێت وهەموو قۆناغەکانی تەمەنی تاک بگرێتەوە.

میتوودی دووەم: میتوودی هاوتەریب، واتە هاوتەریک کار بۆ دیموکراتیزەکردنی هەموو دامودەزگاکانی دەوڵەت، دامودەزگا کۆمەلایەتی، ئابووری و کلتوورییەکان بدرێت.

بە گەڕخستنی ئەو دوو میتوودە پێکەوە، دەتوانێ لە ماوەی بیست، تا بیست و پێنج ساڵێکدا ئەنجامێکی ئایدیال بداتێ بە دەستەوە.

- هەر یەک لە دامەزراوەکانی کۆمەڵگە، بۆ ئەوەی بتوانرێ ناوی کۆمەڵگەی سیڤیلی لێ بنرێت، پێویستە سەربەخۆیی تەواوی خۆی هەبێ و، پەیوەست نەبێت بە ئەم یان ئەو حیزبی سیاسیەوە. لە هەموو دامەزراوەکانیش گرنگتر دامەزراوی پەروەردەییە. سیستەمی پەروەردە پێویستە ئۆتۆنۆمییەکی تەواوی هەبێ و لە دەسەلاتی سیاسی جیابکرێتەوە.
- ڕۆڵ و بایەخی ژن پێوەرێکی کاریگەر و ڕاستەقینەیە، کە دەکرێت ڕادەی دیموکراتیزەکردنی کۆمەڵگەی پێ بپێورێت.

دوا وته:

هێشتا هیچ بناغەیەکمان نییە بۆ کلتووری دیموکراسی، دەبێ لە سفرەوە دەست پێبکەین. ئەوەی تا ئەمڕۆ ناوی لێ نراوە ئەزموونی دیموکراسی تەنها خۆخەڵەتاندن بووە. ئەگەر نیاز وابێ ئەم کلتوورە بهێنرێتە ئاراوە و لە ئەمڕۆوە دەستپێبکرێت، دەبێ خاوەن تفەنگەکان بکشێنەوە و خاوەن قەڵەم و زانستەکان بێنە مەیدان. کلتووری دیموکراسی پێویستە کەسانی لێهاتوو و پسپۆر بەرنامەدارێژی بن. کەسانی پسپۆری خاڵی لە هەر خلتەیەکی کلتووری باوکسالاری و خێڵەکێتی و حزبایەتی بەرتەنگ و پاشکەوتووخوازی. ژنان لە بنیاتنانی ئەم کلتوورەدا بەشدار بن و بەشدار بکرێن. خۆیان تەیار بکەن و تەیار بکرێن. دیموکراسی بێ ژن مەحاڵە بێتە دی.

. . .

تێبینی: ئەم بابەتە لە کۆنفرانسی ئەمستردام، کە ڕۆژانی ٢٠-٢١ ی حوزەیرانی ٢٠٠٣، لە لایەن کۆنگرەی نەتەوەیی کوردستانەوە سازدرابوو و بەڕێوەچوو، پێشکەشم کرد.

www.kurdistannet.org